

М.С. Қалиасқарова¹

¹магистрант, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-нің тарих, археология және этнография факультеті

Қазақстан, Алматы, e-mail: Mkaliaskarova@list.ru

ӘЛЕМ ҚАЗАҚТАРЫНЫҢ ТҰҢҒЫШ ҚҰРЫЛТАЙЫ ЖӘНЕ ДҮНИЕЖҮЗІ ҚАЗАҚТАРЫНЫҢ ҚАУЫМДАСТЫҒЫ

Аңдатпа

Әлем қазақтарының басын қосқан Тұңғыш Құрылтай 1992 жылы шақырылды. Құрылтай барысында әлем қазақтарының ұйытқысы болатын Дүниежүзі қазақтарының қауымдастығы құрылды.

Мақалада бүгінде тәуелсіз мемлекетіміз атамекеннен ажырап, әлемнің әр түпкіріндегі қандастары-мызбен байланыс орнатып, оларға жан-жақты көмек көрсетудегі Дүниежүзі қазақтары қауымдастығының рөлі қарастырылған. Қауымдастық әлемнің қырыққа жуық елінде тұратын қазақтармен тығыз қарым-қатынас орнатып, күнделікті байланыс жасап отыр. Осы елдердің көпшілігінде жұмыс істейтін қазақ мәдени орталықтары мен қоғамдарының басты мақсаты өз ұлтын сақтау, тілі мен мәдениетін өркендету. Дүниежүзі қазақтары қауымдастығы алыс және жақын шетелдердегі қазақ диаспорасының әртүрлі өзекті мәселелерге байланысты басын қосатын орталыққа айналды.

Кілт сөздер: қауымдастық, диаспора, құрылтай, елдер, шетелдер

Калиасқарова М.С.¹

¹магистрант факультета истории, археологии и этнологии, КазНУ им. Аль-Фараби, Казахстан, Алматы, e-mail: Mkaliaskarova@list.ru

ПЕРВЫЙ ВСЕМИРНЫЙ КУРУЛТАЙ КАЗАХОВ И ВСЕМИРНАЯ АССОЦИАЦИЯ КАЗАХОВ

Аннотация

Первый Всемирный Курултай казахов прошел в 1992 году. В ходе курултая была создана Всемирная Ассоциация казахов, являющаяся организацией по сплочению представителей казахского этноса.

В статье рассмотрена роль Всемирной ассоциации казахов, которая на сегодняшний день является неким связующим фактором в налаживании контактов с соотечественниками, находящимися в разных странах мира и оказывающая им всестороннюю помощь. Ассоциация тесно сотрудничает с казахами, проживающими в почти сорока странах мира. Основной целью казахских культурных центров и обществ, работающих в большинстве этих стран, является сохранение своей нации, развитие языка и культуры. Всемирная Ассоциация казахов стала центром, объединяющим представителей казахской диаспоры дальнего и ближнего зарубежья по различным актуальным проблемам.

Ключевые слова: ассоциация, диаспора, курултай, страны, зарубежные страны

Kaliaskarova M.S.¹

¹Master degree of the faculty of history, archaeology and ethnology, Al-Farabi KazNU, Kazakhstan, Almaty, e-mail: Mkaliaskarova@list.ru

FIRST CONGRESS OF KAZAKHS AND THE WORLD KAZAKH ASSOCIATION

Abstract

The first congress, which brought together Kazakhs from around the world, was convened in 1992. During the foundation was created the World Association of Kazakhs which unites all the Kazakhs of the world.

The article discusses the role of the World Association of Kazakhs in building mutual relations and helping our compatriots from all over the globe. The Association maintains close contacts with Kazakhs living in approximately forty countries of the world and has daily contacts. The main goal of Kazakh cultural centers and societies operating in most of these countries is to preserve their national identity, language and culture. The World Association of Kazakhs has become the center of the Kazakh diaspora in the far and near abroad with a variety of topical issues.

Keywords: association, diaspora, congress, country, abroad

1991 жылы тәуелсіздігімізді алып, жер жүзіне жариялап дербес мемлекет болған соң, әлемге тарыдай шашыраған ағайынға көңіл бөлетін жағдай туды. Оған дейін шетелде қазақтың бар екенін білсек те іздеу-ге, сұрауға мүмкіндік болмай келді. Біздің еліміз алыс және жақын шетелдегі қандастарымызға шыңдап назар аудара бастауы тәуелсіздікпен бірге оянды. Қазақ поэзиясының жарқын жұлдыздарының бірі, ақын Жұбан Молдағалиев айтқанындай «мың өліп, мың тірілген» қазақ халқының тәуелсіздікке қол жеткізгені-не де бүгінде дүниеге келген сәбидің кәмілетке толып, азамат атануымен бірдей уақыт аралығы болды. Кеңестік дәуірде «Отан» одан кейін «Қазақстан» қоғамының шектелген шеңберінде ғана достық қарым-қатынастар жасалып келген болатын. Қазақ елі тәуелсіздік алғанға дейінгі кезеңде тарихи отанынан тыс жерде жүрген бауырларымыздың басын қосып, ұлттық мүдде, елдік бірлік төңірегінде табысу-үлкен арман болатыны бәрімізге жасырын емес. Бұл арманға тәуелсіздіктің арқасында ғана қол жеткіздік. Оған дейін шетелде қазақтың бар екенін білсек те іздеуге, сұрауға мүмкіндік болмай келді. Егемендік алған соң, еліміздің сыртқы саясатта көрші елдермен бейбіт дипломатиялық қатынастар орнауының арқасында шекараның ашылуымен шет елдермен мәдени байланыстар жасалып, есігіміз айқара ашылды. Елбасының нақты тапсырмасы арқасында Қазақстан Республикасы Министрлер кабинетінің 27 тамыз 1992 ж. № 709 қаулысы шығып Дүниежүзі қазақтарының құрылтайына әзірлену мен оны өткізу туралы нақты жұмыстар қолға алынды [1, 192 б.]. Сонымен 1992 жылы қыркүйек айында Дүниежүзі қазақтарының тұңғыш құрылтайы өтті. Алматыда өткен Дүниежүзі қазақтарының бірінші құрылтайына Түркия, Германия, Швеция, Норвегия, Франция, Монғолия, Ресей, Қырғыстан, Түркіменістан, Өзбекістан, тағы басқа алыс және таяу шет мемлекеттерден яғни, 33 елден, сонымен қатар 800-дей Қазақстан облыстары-нан келген өкілдер қатысты. Әлем қазақтарының тұңғыш құрылтайының қарарымен Дүниежүзі қазақ-тары қауымдастығы құрылды. Республика Президенті, Нұрсұлтан Назарбаев Дүниежүзі қазақтар қауымдастығының төрағасы, ал Қазақстан Жазушылар Одағы басқармасының бірінші хатшысы Қалдарбек Найманбаев төрағаның бірінші орынбасары болып сайланды [2, 6 б.]. Қауымдастық қоғамдық ұйым бола отырып, әлемдегі барлық қандастарымызбен байланыс орнатуды өзіне міндет етті. Алыс-жақын шетел-дегі қандастарымыздың тарихи, саяси және әлеуметтік жағдайларын тереңірек білу мақсатында ғылыми тұрғыдан зерттеу, оны бүгінгі тағдырына қорытынды жасап, келешегін болжау өзекті мәселелердің біріне айналды.

Азаттығымыздың айғағы болған сол ұлы жиын тарихымыздың жаңа кезеңінің басы болды. Атамекенді аңсап келген қандастарымыз егеменді елінің қуанышын көріп, үлкен мақтанышқа бөленді. Тұңғыш әлем қазақтарының басын қосқан құрылтайда, атамекеннен алыстағы қандастарымыздың арасын байланыстыратын Дүниежүзі қазақтарының

қауымдастығы құрылды. Бүгінде тәуелсіз мемлекетіміз атамекеннен ажырап, әлемнің әр түпкіріндегі қандастарымызбен байланыс орнатып, оларға жан-жақты көмек көрсетіп, елде бірнеше рет басын қосып, құрылтайлар өткізудегі Дүниежүзі қазақтары қауымдастығының рөлі ерекше. Қауымдастық құрылғаннан бергі жиырма жеті жыл ішінде қазақ диаспорасына байла-нысты атқарылып келе жатқан көптеген іс-шараларға үзбей қол ұшын беріп үлкен көмектер көрсетуде. Осы жылдар ішінде Дүниежүзі қазақтарының қауымдастығының іргесін бекіген, шаңырағы биік үлкен ұйымға айналды. Ең бастысы – тұңғыш Құрылтай алыстағы ағайынның елге оралтатын ұлы көшіне қозғау салып берді [3, 136 б.].

Қауымдастық шет елдегі қандастарымыздың ұлттық рухани қазынамыздан қол үзбеуі үшін, оларға мәдени-рухани көмек көрсету, елге қоныс аудару, Қазақстанда білім алуға ықпал жасау, бұқаралық ақпарат құралдарымен қамтамасыз ету, кезекті жиындарды өткізіп келеді.

Қазақ елі - дүниежүзіндегі қазақтардың қасиетті қара шаңырағы, ал қауымдастық алыс-жақын шетелдердегі қазақ диаспорасының әртүрлі мәселелерге байланысты басын қосатын орталыққа айналды. Дүниежүзі қазақтары қауымдастығы Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінде тіркелген халықара-лық үкіметтік емес қоғамдық бірлестік. Негізгі міндеті шетелде тұратын қазақтармен мәдени - рухани, оқу-білім және іскерлік салаларында байланыс жасау. Өз Жарғысында белгіленіп, бекітілген міндеттер аясында жұмыс істейді. Күнделікті жұмысында Қазақстан Республикасының шетелдермен мәдени рухани, оқу, білім және экономикалық салада жасалған келісім шарттарын, басқа да халықаралық құжаттар мен актілерді басшылыққа алады [4, 48 б.].

Бүгінгі күнде Қауымдастық шет елдегі барлық қазаққа танылған мәртебесі мен беделі жоғары ұйым. Қауымдастықтың мұндай биікке көтерілуі - ең алдымен, Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті, Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың қолдауы мен көмегінің нәтижесі. 1992 жылы әлем қазақтарының басын қосқан тұңғыш Дүниежүзі қазақтарының құрылтайы Елбасының тікелей қолға алуымен өткізілген. Егемен елдің тізгінін қолға алған сәттен бастап шетелдегі ағайындарды іздеуі Тұңғыш Президентіміздің қазақ халқының бүгінгі мен болашағына шын жанашыр екендігін айқындап берді. Содан бері Елбасы әлемнің әр түпкірінде шашырап жүрген қандастарымызға қамқорлық жасауды үздіксіз жүргізіп келеді. Елбасының 1992 жылдан бері Дүниежүзі қазақтары қауымдастығының Төралқа төрағасы болып, келеуінің мәні мен себебі, міне осында. Дүниежүзі қазақтарының қауымдастығы алыс және таяу шет елдердегі 5,5 миллион қандастарымыздың барлығымен бірдей байланыс жасай алмаса да, сол елдерде құрылған қазақ мәдени орталықтарымен байланыстар жасау арқылы олардың рухани сұраныстары мен өзекті мәселелерін шешуге көмек беруде. Қазақ елі дүниежүзінде қырықтан астам мемлекеттерде тұратын қазақтардың қасиетті қара шаңырағы, ал қауымдастық алыс-жақын шетелдердегі қазақ диаспорасының әртүрлі мәселелерге байланысты басын қосатын орталыққа айналды. 1992 жылы шақырылған Әлем қазақтарының тұңғыш Құрылтайы қазақ елінің тәуелсіздігіне жалғасқан келелі тарихи оқиға болды.

Алыс және жақын шет елдегі қандастарымыздың өкілдері мен ғалымдар бірлесе отырып қазақ диаспорасының қалыптасу, даму тарихына, олардың қазіргі кездегі жағдайына, елге оралу тағы басқа мәселелерге байланысты біршама конференциялар, симпозиумдар, бас қосулар өткізді. Қауымдастықтың басшылығы жасап, мұрындық болуымен өткен іс шаралар, симпозиум, конференциялардың кейбіріне тоқтала кетсек. Түркістан қаласында 1995 жылы «Қазақ диаспорасының бүгінгі мен болашағы» атты халықаралық симпозиум өтті. Симпозиумда қазақ диаспорасының қалыптасу мен даму тарихына байла-нысты көптеген теориялық – практикалық мәселелерді қозғап, жекелеген ойлар айтылды. Қазақстан Республикасының қазіргі аумағы бүкіл қазақ ұлтының атамекені, одан тыс жерде өмір сүріп отырған барлық қазақтар дүниежүзіндегі біртұтас қазақ ұлтының бөлшегі немесе «диаспорасы» деген ұғымға ден қойылды [5, 25 б.]. Екі күнге созылған симпозиумда 33 адам құттықтаулар, баяндамалар жасап, күн тәртібінде қазақ

диаспорасының болашағына байланысты өткір өзекті мәселелер көтерілді. Түркістанда өткен симпозиумда қаралатын өзекті мәселелер қорытындысына сай қауымдастық жанынан қазақ диаспорасының тарихын зерттейтін ғылыми орталық құрылды [5, 29 б.].

Стамбул қаласында Дүниежүзі қазақтары қауымдастығының бастауымен 1997 жылы 22 наурызда Дүниежүзі қазақтарының кіші құрылтайы өтті. Түркияда тұратын 20 мыңға жуық қазақтардың мерейі өсіп қалды. Сонымен қатар, қазақ халқының түркі дүниесіндегі алар орнына, Қазақстан мен Түркияның байланыстарын нығайтуға қатысты өзекті мәселелер талқыланды. Ал, Ресей қазақтарының кіші құрылтайын Дүниежүзі қазақтары қауымдастығы мен «Мөлдір» мәдени орталығы бірлесе отырып 1997 жылы 30-31 мамыр аралығында Омбыда өткізілді. Екі күнге созылған мәжілісте Қазақстан мен Ресей арасындағы байланысы, Қазақстанның сырт жерлердегі отандастарға рухани-мәдени, оқу-білім тағы басқа мәселелер қарастырылды [6, 65 б.].

Дүниежүзі қазақтар қауымдастығының атқаратын іс-шараларының түгелге жуығы алыс және жақын шет елдерге тікелей байланысты. Қазақ диаспорасы тұратын шет мемлекеттермен, оның саясатына, қолданыстағы заңдарына, мемлекет аралық келісім – шарттарға сүйене отырып қана жұмыс істеу қажет. Қауымдастық құрылған күннен бастап Дүниежүзі қазақтар қауымдастығының төрағасының бірінші орынбасары Қалдарбек Найманбаев дүниежүзіндегі қазақ диаспорасымен байланыстар жасап, әртүрлі тақырыптар төңірегінде іс-шаралар, дөңгелек үстел, кездесулер, симпозиум, конференция, шетелдерде өткен кіші құрылтайлар т.с.с. ұйымдастырып өткізуде үлкен жұмыстар атқарды.

2004 жылдан бастап Қауымдастық төрағасының бірінші орынбасары Талғат Асылұлы Мамашев болды. Талғат Мамашев алыс және жақын шет елдегі қазақ диаспорасымен арадағы атқарылатын іс-шаралардың біразын жолға қойды.... Қытай Халық Республикасының Бейжің, Үрімжі қалаларына, одан әрі Монғолияның астанасы Ұланбаторға барып, ол жақтағы қазақтармен мәдени-рухани, оқу-білім саласында байланыс жасаудың біраз тиімді жолдарын реттеді [7,7 б.].

Дүниежүзі қазақтары қауымдастығы шетелдегі қандастарымызбен мәдени-рухани саладағы жұмыс-тарының тиянақты, нәтижелі болуы үшін алыс және жақын шет елде құрылған қазақтардың мәдени орталықтарымен байланыста болып, ал орталықтары жоқ елдерде оларды құруға жағдайлар жасап көмектер берілді. Дүниежүзі қазақтары қауымдастығының жүргізген жұмыстары нәтижесінде, қазіргі таңда қазақтар тұратын елдердің көпшілігінде қазақтардың мәдени орталықтары, яғни қауымдастық бөлімдері ашылды. Жақын шет елдегі Өзбекстаннан кейінгі қазақтар көп тұратын және қазақ мәдени орталықтары ең көп ел – Ресей. Қазірде Дүниежүзі қазақтары қауымдастығы Ресей Федерациясындағы облыстарда, өлкелерде және автономиялы республикаларда құрылған 22 қазақ ұлттық мәдени қоғамдары-мен мәдени-рухани байланыс жұмыстарын жүргізіп келеді. Атап айтқанда: Орынбор, Омбы, Астрахань, Мәскеу, Санкт-Петербург, Саратов, Самара, Екатеринбург, Қорған, Түмен, Челябинь, Волгоград облыс-тарында, Алтай Республикасында, Татарстан, Башқұртстан, Саха, Қалмақ республикаларында. Жыл сайын мүмкіндіктеріне қарай Ресей қазақтары мәдени-ағарту орталықтары өкілдерінің бас қосуы болып тұрады. Қауымдастықтың көмегімен Қазақстанның мәдени күндері Мәскеуде, Орынборда, Омбыда, Орскіде Астрахан қалаларында болып өтті [8,4 б.].

Осындай бас қосуларда мәдени орталықтардың басшылары кездесіп, Ресейде тұратын бір миллион-нан астам қандастарымыздың арман-ойлары, ізгі-тілектерін тұжырымдап, бүгіні мен болашағы турасында күрделі мәселелерді ортаға салып отырады. Сонымен қатар шекаралас облыстарда; яғни Батыс Қазақстан – Самара, Орынбор – Ақтөбе, Саратов – Батыс Қазақстан, Қорған, Омбы – Солтүстік Қазақстан облыста-рының әкімшіліктері тарапынан жасалған экономикалық, мәдени қарым-қатынас шарттарында Ресейде тұратын қазақтарға мәдени-рухани жәрдем көрсету жоспарланып, бірте-бірте іске аса бастады. Атап айтқанда жыл сайын «Наурыз» мерекесін Ресей қалаларында берге өткізіп, Ресейде тұратын қазақ жастары квота бойынша Орал, Ақтөбе қалаларының педагогикалық институттары мен колледждерінде оқып, білім алып, қазақша үйреніп елдеріне барып жас

жеткіншіктерді өз ана тілдерінде оқытуға ат салысып жүр [9,56 б.]. Орынбор, Саратов, Астрахань, Омбы, Волгоград облыстарының қазақтар көп тұратын аудандарында қазақ мектебі жоқ. (Бұрынғы Кеңес Одағы кезінде мектептер болған екен) Бұларда қазақ тілі факультативтік пән ретінде жүргізіледі. Міне, осындай бастамалар болашақта басқа да шекаралас облыстарда іске асса өз нәтижелерін беретіні анық. Орынбор облысында тұратын қазақтарға Ақтөбе облысы әкімшілігі өз тарапынан азды-көпті мәдени-ағарту жұмстарын жүргізіп әр уақытта қолдау көрсетіп келеді. Осындай істің нәтижесінде «Айқап» атты қазақ тіліндегі газет Орынбор қаласында жарық көрген. Бұл басылым облыста тұратын 132 мың қазақ жұртының өз салт-дәстүрін, тарихын, ұмыта бастаған тілін үйренуде біріктіруші, ұймдастырушы болды. Қазір қаржы тапшылығына байланысты газеттің шығуы сиреді. Сондықтан «Айқап» журналының заңды мұрагеріне айналған басылымның тағдыры жұртшылықты толғандырып отыр [9,58 б.].

Жалпы, Ресейдегі қазақтардың тұрмыс-тіршілігі жаман емес. Содан ба, олар қазір Қазақстанға жапырыла көшуді ойлап отырған жоқ көрінеді. Оның есесіне елдің саяси өміріне араласу жағына бауыр-ларымыз ерекше ынталы болып отырғаны белгілі. Олай болатын себебі, Ресейдегі қазақтар арасында оқыған азаматтар да, ауыл, аудан өнеркәсіп орындарын басқарып отырған кадрлар да жеткілікті. Осы сөзі-мізге тағы бір мысал: Ресей Федерациясының жаңа заңына сәйкес бірер жылдан бері қазақтар өздерінің тұрған өлкелеріне орайластыра аумақтық ұлттық мәдени автономия құруды қолға алып жатыр. Қазір мұндай автономия Мәскеуде, Орынборда, Омбыда, Татарстанда, Тюмен облысында, Самара да бар. Бұл талпыныс – бауырларымыздың елдің саяси -әлеуметтік өміріне белсенді араласу ниетінен туған. Бола-шақта бұл жұмыстың келешегі зор. Қазақтар көп тұратын Орынбор, Астрахань, Омбы, Самара облыс-тары, Мәскеу қаласында мәдени орталықтармен қауымдастықтың байланысы күннен-күнге нығайып келеді. Ресейдегі қазақтар шетелдегі қазақ диаспорасының ең белсенді бір бөлігі.

Дүниежүзі қазақтарының қауымдастығы Ресей облыстарындағы қазақ мәдени-ағарту орталықтарына қолдан келгенше қазақтың ұлттық музыка аспаптарын, киімдерін, түрлі әдебиеттерді, қазақтың ән-күйлері жазылған видео, аудио касеталарын жіберіп отырады. Ресейдегі қазақ ұлттық мәдени орталық-тарының кейбір басшылары демеуші іздестіріп, оқу орындарын музыкалық аспаптармен, қазақ тіліндегі оқулықтармен қамтамасыз ету жолдарын іздестіруде. Мұндай жақсы бастаманы Астрахань облысындағы Н.Ысқақов басқарып отырған «Жолдастық» мәдени-ағарту орталығынан көруге болады [10, 64 б.]. Ресейдегі қазақ мәдени орталықтары Мурманск қаласынан Якутия (Саха) Республикасына дейін созыл-ған. Қазақстанмен шекаралас Астрахань облысынан Омбыға дейінгі аймақтардағы қазақ мәдени орталықтары белсенді жұмыс жүргізеді. Татарстан Республикасындағы ұлттық-мәдени бірлестігінің төралқа төрағасы Жақсыбаев Сағит Көдебайұлы, Алтай Республикасы, Қосағаш ауданындағы «Мирас» ұлттық мәдени орталығының төрайымы Жатқанбаева Бесайдар Алашқызы, Омбыдағы Сібір аймақтық «Мөлдір» қазақ мәдени орталығының төрайымы Унбаева Айна Сынтемірқызы, Челябинск облыстық «Бірлік» қазақ мәдени орталығының президенті Комелкова Айгүл Сатыпалдықызы, Новосібірдегі «Отан» жергілікті ұлттық мәдени автономиясының төрайымы Настаушаева Орынкүл Байтұрсынқызы, Мирный қаласы әкімінің орынбасары Бейсенбаева Гүлсім Ағзамқызы басқаратын мәдени орталықтарының жұмысы өте қарқынды дамуды. 1989 жылы Омск қаласында қазақ жастарының бастауымен клуб құрылған, кейін «Мөлдір» атағын алған және дәл осы атаумен 1992 жылы ғылыми-мәдени орталыққа айналған, 2000 жылы Сібірдегі қазақ мәдениетінің орталығы болған. Бүкіл бастаманы интеллигенция және зиялы жас қауымдары көтерген [11, 174 б.]. Осынша үлкен аймақта шамамен отызға жуық қазақ мәдени орталық-тарымен тұрақты байланыс жасап тұрудың өзі үлкен жұмыс. Ондағы қандастарымыздың қазақ мәдени орталықтарының ең алысы Ресейдің шығысындағы Саха республикасының орталығы Якутск қаласында, ал батыс жағындағы Санкт-Петербург қаласында орналасқан.

Орта Азия республикаларында тұратын ағайындармен байланыс жасаудың да біраз қиыншылықтары бар. Мысалы, Қауымдастық соңғы он жылдан бері Түркіменстандағы отандастармен байланысты мүлдем үзіп алып еді. Талғат Мамашев арнайы іс-сапармен Ашхабад, Түркіменбашы қалаларына барып бұл байланысты қайта қалпына келтірді [12, 4 б.].

Қауымдастықтың ұйымдастыруымен Еуропа қазақтарының кіші құрылтайларын өткізіп тұру дәстүрге айналды. Қазір кіші құрылтайларда өнер, спорт жарыстары және шетелдегі қандастарымыздың оқу, білім алу, мәдениет және рухани салалармен қатар көші-қон саласындағы мәселелерде қарастырыла-ды. Осындай өзекті мәселелерді, Дүниежүзі қазақтары қауымдастығы мәдениет министрлігі және оның қарауындағы комитеттерімен бірлесе отырып жүргізеді.

Дүниежүзі қазақтары қауымдастығының республика бойынша бөлімшелері мен филиалдары Алматы, Атырау, Батыс Қазақстан, Оңтүстік Қазақстан, Солтүстік Қазақстан, Шығыс Қазақстан, Орталық Қазақстан, Павлодар, Қостанай облыстары және Астана қаласында да бар. Дүниежүзі қазақтардың қауым-дастығы әлемнің 35 елінде (Ауғанстан, Иран, Қытай, Монғолия, Тайвань, Түркия, Сауд – Арабия, Аустралия, АҚШ, Канада, Австрия, Бельгия, Болгария, Голландия, Дания, Германия, Мажар, Норвегия, Ұлыбритания, Финляндия, Франция, Швейцария, Швеция, Чехия, Белорус, Қарақалпақстан,Қырғыз, Латвия, Литва, Өзбекстан, Тәжікістан, Түркменстан, Ресей, Украина, Эстония) тұратын қазақтармен тығыз қарым-қатынас орнатып, күнделікті байланыс жасап отыр. Осы елдердің көпшілігінде қазақ мәдени орталықтары мен қоғамдары жұмыс істейді. Бұлардың атаулары сан түрлі. Бірақта мақсат, мүдделері біреу. Ол – өз ұлтын сақтап қалу, оның тілі мен мәдениетін өркендету [13, 156 б.].

Бүгінде қазақ елі үшін алыс және жақын шет елдегі қандастарымызды атамекенге қоныс аударуы айрықша маңызды болғандықтан тікелей бұл мәселеде Дүниежүзі қазақтары Қауымдастығының мұрын-дық болуымен көші-қон жөніндегі “Нұрлы көш” бағдарламасын жүргізуде де көп міндеттер атқарғаны мәлім.

Дүниежүзі қазақтары қауымдастығының дүниеге келген уақыттан бері төрт құрылтай, 200-ден астам әртүрлі тақырыптардағы дөңгелек үстел, халықаралық коференциялар, Кіші құрылтайлар мен көрмелер және фестивальдар өткізді. Сонымен қатар сыртта жүреген қандастарымыздың күнделікті тыныс-тірші-лігінің барлық салаларын қамтитын мәселелердің барлығымен шұғылданып келеді. Қазақ диаспорасы шеңберінің ұлғаюы нәтижесінде алыс және жақын шетелдегі ағайындармен сан – салалы байланыстарды жетілдіру жолдарын өз қызметінің негізгі өзегі деп біледі. Әр жыл сайын Президенті әкімдігіне, үкіметке және әр түрлі министрліктерге шетелдегі Елшіліктер мен мәдени орталықтарға 600-ден астам хаттар жазылады. Бұл ағайынның қамы үшін [13,113 б.].

Қауымдастық өз жұмысын құзырлы органдар мен министрліктермен бірге күш біріктіре жүргізеді. Қазақ елі үшін сырттағы ағайындардың атажұртқа қоныс аударуы айрықша маңызды. Бұл мәселе төңіре-гінде Қауымдастық Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі басшылығымен бірге алыстан келген ағайындардың қатысуымен көші-қон жөніндегі «Нұрлы көш» бағдарламасын төңірегінде талқыға салынып, кеңейтілген әңгіме болды. Осы жиыннан кейін Қауымдастыққа жүктелген жаңа міндеттерді шешуде бірсыпыра дөңгелек үстелдер мен конференциялар өтті. Осындай тақырыптар көлемінде Дүние-жүзі қазақтары қауымдастығының ұйымдастыруымен «Қазақ диаспорасының жасампаз әлеуеті: тарихы және заманауи келбеті» деген республикалық ғылыми тәжірбиелік конференция өтті[14]. Конференцияда алыс және таяу шетелдердегі қандастарымыздың бүгінгі таңдағы саяси, әлеуметтік-экономикалық жағ-дайы, олардың атамекенмен байланысы, елге оралуы және тәуелсіз қазақ елінің демографиялық үлесін арттырудағы маңызы сияқты мәселелер қарастырылып, баяндамалар жасалды.

Қазіргі заманда алыс және жақын шетелдердегі отандастарымыздың өмір тіршілігін, руханият әлемін ғылыми тұрғыдан жан-жақты қарастырудың мүмкіндіктері кеңеюде. Қазақ диаспорасы құбылысының өзекті мәселелерін ғылыми тұрғыда қарастыра бастағанымызға да

көп уақыт бола қойған жоқ. Дәлірек айтсақ, оның тарихы тәуелсіздік принциптері бекіп келе жатқанына жиырма сегіз жыл болды. Бұл бір жағынан алғанда, үлкен тарих үшін көп уақыт болмағанымен, екінші жағынан, белгілі бір талдаулар жасаулар арқылы қорытынды ойларды қозғап, тұжырымдар жасауға, этноәлеуметтік кеңістіктегі күрделі құбылыстарға сыни бағалаулар беруге жеткілікті болатын тарихи шама.

Қазақстан Республикасындағы қазіргі кезеңдегі жүріп жатқан этносаяси процестер ерекше назар аудартады және оларды талдау жағдайында этникалық өзіндік сананың дамуының әлеуметтік-мәдени заңдылықтарының жетекші үрдістерін анықтауға мүмкіндік береді.

Осы мақсатта Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Философия, саясаттану және дінтану институты және Дүниежүзі қазақтары қауымдастығымен бірлесе отырып, екі ғылыми зерттеу жобасының «Жаһандану жағдайындағы шетел қазақтарының құндылықтық әлемінің жаңаруы» (2011–2014 жж.) және «Қазақтың эстетикалық танымының құндылықтық-мағыналық негіздері» ауқымында «Қазақ диаспорасының заманауи эстетикалық және этикалық құндылықтары» (2011-2014 жж.) деген тақырыптар аясында дөңгелек үстел ұйымдастырды [15,4 б.].

Қауымдастық құрылған уақыттан бастап атқарып келе жатқан жұмыстары мен ұйымдастырған іс-шараларының барлығы дерлік республика және шетелдегі қазақ мәдени орталықтары басшыларымен біріге отырып, тығыз байланыста жүргізіп келеді.

Қортындылай келе, кеңестік кезеңде тарихи отанынан тыс жерде жүрген бауырларымыздың басын қосып, ұлттық мүдде, елдік бірлік төңірегінде табысу-үлкен арман болғаны баршамызға аян. Бұл мақсат-қа тәуелсіздіктің арқасында қол жеткізіп, 1992 жылы шет мемлекеттерде жүрген қазақтардың өздерінің тарихи отаны Қазақстанның егеменді ел болғандығын естігенде шектен асқан қуанышты болғаны белгілі. Алғашқы Құрылтайдың шақырылу мақсаты да сол қуанышты жер жүзіне паш етіп, ата-баба жеріне оралам деуші қандастарымызға еліміздің есігі айқара ашық екенін жария ету еді. Сондықтан да әлем қазақтарының атамекенде басын қосып, тарыдай төрткүл дүниеге шашылған қазақ қандастарымыздың тұңғыш рет басын қосып шақырылған - Құрылтайдың тарихи маңызы зор. Құрылтай барысында әлем қазақтарының ұйытқысы болатын Дүниежүзі қазақтарының қауымдастығын құрылды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Дүниежүзі қазақтарының құрылтайы. – Алматы: Атамұра, 1993. – 150 б.
2. Найманбай Қ. Қазақ диаспорасы және қауымдастық // Егемен Қазақстан. – 1996. – 25 қазан.
3. Қасымбеков М., Найманбаев Қ., Сарбалаұлы Б. Ел мен Елбасы. – Алматы: Дүниежүзі қазақтарының қауымдастығы, 2003. – 344 бет.
4. Уатқан Б. Атажұртқа жеткен көш. – Алматы: Дүниежүзі қазақтары қауымдасты Атажұрт баспа орталығы. – 2013. – 192 б. – 32 б. сурет.
5. Қазақ диаспорасының бүгіні мен болашағы. – Түркістан қаласы. – 1995. Симпозиум материалдарынан.
6. Дүниежүзі қазақтары қауымдастығы. Атажұрт баспа орталығы. – Алматы, – 1997. – 128 бет.
7. Балғабаев С. Еңсеру. // Егемен Қазақстан. – 2005. – 27 қыркүйек.
8. Муқанова Г.К. Судьбы казахской диаспоры в контексте глобализации: «Казахстанский путь 2050» //Казахи в евразиском пространстве:история, культура и социокультурные процессы. МПК материалы . – Омск 14-15 май. – 2014. – С. 177-179.
9. Әлеуметтік зерттеу. Ресейдегі қазақ диаспорасы: ана тілінің қазіргі ахуалы және келешегі. – Алматы:Дүниежүзі қазақтарының қауымдастығы. – 2009. – 160 бет.
10. Мамашев Т. Әлем қазақтары астанада бас қосты. Дүниежүзі қазақтар қауымдастығы. – Алматы. – 2006. – 200 бет.

11. Мамашев Т. Сибирский центр казахской культуры «Мөлдiр»: 25 лет плодотворной деятельности. // Казахи в евразийском пространстве: история, культура и социокультурные процессы. МПК материалы. – Омск 14-15 май. – 2014. – С.173-177.
12. Жақып. М. Алыстағы ағайын. // Егемен Қазақстан. – 2006. – 28 қыркүйек.
13. Мамашев Т. Алыстағы ағайын. – Алматы, 2008. – 223 бет.
14. Мамашев Т.А. Қазақ диаспорасының жасампаз әлеуеті: тарихы және заманауи келбеті. Республикалық ғылыми тәжірбиелік конференция материалдары. – Алматы: Дүниежүзі қазақтарының қауымдастығы: Атажұрт, 2013. – 498 бет.
15. Қазақ диаспорасының заманауи эстетикалық және этикалық құндылықтары тақырыбында өткен дөңгелек үстел материалдары. – Алматы, 2013. // З.К. Шәукенованың жалпы редакциялауымен. – Алматы, 2013. – 216 б.

References:

1. world kurultai of Kazakhs. - Almaty: Atamura publ., 1993. – 150 P.
2. Naimanbay Kazakh diaspora and association // sovereign Kazakhstan. - 1996. - October 25.
3. Kasymbekov M., Naimanbayev K., Sarbalayuly B. The country and the leader of the nation. Almaty: World Association of Kazakhs, 2003. – 344 pages.
4. Uatkan B. ulken Ata Street. - Almaty: World Association of Kazakhs Atazhurt publishing center. – 2013. - 192 P. - 32 p. fig.
5. present and future of the Kazakh diaspora. - The city of Turkestan. - 1995. from the materials of the symposium.
6. World Association of Kazakhs. Atazhurt publishing center. - Almaty, - 1997. - 128 pages.
7. Balgabaev S. Overcoming. // Sovereign Kazakhstan. - 2005. - September 27.
8. Mukanova G. K. results of the Kazakh diaspora in the context of globalization: "Kazakhstan's way 2050" // Kazakhs in the Eurasian space: history, culture and socio-cultural processes. MPC material. - Omsk 14-15 May. – 2014. - pp. 177-179.
9. Sociological Research. Kazakh diaspora in Russia: current state and prospects of the native language. - Almaty: World Association of Kazakhs. - 2009. - 160 pages.
10. Mamashev T. Kazakhs of the world gathered in Astana. World Association of Kazakhs. - Almaty. - 2006. - 200 pages.
11. Mamashev T. Siberian center of Kazakh culture "Moldir": 25 years of pladotvorny activity. // Kazakhs in the Eurasian space: history, culture and socio-cultural processes. MPC material. - Omsk 14-15 May. – 2014. - pp. 173-177.
12. Jacob. M. distant brothers. // Sovereign Kazakhstan. - 2006. - September 28.
13. Mamashev T. distant brothers. Almaty, 2008. - 223 pages.
14. Mamashev T. A. creative potential of the Kazakh diaspora: history and modern appearance. Materials of the Republican scientific and practical conference. Almaty: World Association of Kazakhs: Atazhurt, 2013. – 498 pages.
15. materials of the round table on the topic of modern aesthetic and ethical values of the Kazakh diaspora. - Almaty, 2013. // with general Editing by Z. K. Shaukenova. - Almaty, 2013. - 216 P.